

Pertti Lassila. *Geschichte der finnischen Literatur*. Aus dem Finnischen von Stefan Moster. Tübingen, Basel: Francke Verlag, 1996. ISBN 3-7720-2168-9

Iedereen die over de geschiedenis van de Finse literatuur schrijft, weet dat hij enkele principiële vragen moet beantwoorden. Wat valt onder de Finse literatuur? Wanneer begint de Finse literatuur? Hoe behandel ik haar? Dit zijn vanzelfsprekende vragen waar iedere auteur van welke literatuurgeschiedenis dan ook zich voor gesteld ziet. In het geval van Finland zijn er twee kwesties die hierbij een sleutelrol spelen, de orale poëzie en de talen.

Bekende namen in de Finse literatuurgeschiedenis zijn bijvoorbeeld Arhippa Perttunen (ca. 1754-ca. 1840), Johan Ludvig Runeberg (1804-1877) en Nils-Aslak Valkeapää (1943), achtereenvolgens een zanger van volkspoëzie, een Zweedstalige en een Samischtalige auteur. Lassila vermeldt Perttunen niet, van Valkeapää noemt hij alleen de naam, terwijl Runeberg maar liefst zeven bladzijden krijgt toegemeten. Runeberg heeft ook een prominente plaats in de Zweedse letterkunde, Valkeapää zou ongetwijfeld uitvoerig worden behandeld in een geschiedenis van de Samische literatuur, zo die bestond (in Finland is onlangs een inleiding¹ verschenen), maar Perttunen hoort uitsluitend thuis in een overzicht van de Finse letterkunde.

Ik zeg dit niet om Lassila te bekritisieren, maar om te laten zien dat hij keuzes heeft moeten maken. De volkspoëzie behandelt hij slechts in één alinea, als hij het over het epos *Kalevala* heeft, dat uiteindelijk uit volkspoëzie, uit wat zangers als Perttunen Lönnrot en anderen voorzongen, is samengesteld. Hij richt zich met andere woorden op de geschreven letterkunde, wat ook wel weer logisch is, aangezien we de

---

¹Vuokko Hirvonen, *Sydämeni palava. Johdatus saamelaiseen joiku- ja kertomusperinteeseen, taiteeseen ja kirjallisuuteen* [Ned: Mijn brandende hart. Inleiding in de Samische joik- en verteltraditie, kunst en letterkunde], Oulu 1995.

orale poëzie in hoofdzaak kennen via het schrift; in de afgelopen twee eeuwen door (over)ijverige verzamelaars vastgelegd. Dat de Finse literatuur door Lassila's besluit misschien wel twee millennia jonger wordt, moeten we maar op de koop toe nemen. Zekerheid over de ouderdom van de mondeling overgeleverde teksten is niet te geven, wel staat vast, dat ze in de ontwikkeling van de Finse cultuur een belangrijke rol hebben gespeeld.

De literatuur van Fins Lapland krijgt een halve bladzijde, drie alinea's in een paragraaf over regionale literatuur en realisme — niet helemaal rechtvaardig, lijkt me. Het suggereert een (geringe) status en een verband (met de Finse literatuur), die afbreuk doet aan de Samische werkelijkheid. Was een apart hoofdstukje teveel gevraagd?

De Zweedstalige letterkunde krijgt veel ruimte, in ieder geval tot en met het modernisme van na de Eerste Wereldoorlog: Södergran, Olsson, Diktonius, Björling, Enckell en Parland hebben elk hun eigen paragraaf. Daarna verdwijnt ze enigszins, maar natuurlijk niet geheel uit beeld. Tove Jansson, Bo Carpelan en het echtpaar Tikkanen krijgen de aandacht die ze verdienen. Het probleem voor de geschiedschrijver is ook niet of hij de Zweedstalige Finse letterkunde al dan niet aan de orde moet stellen, natuurlijk moet dat, maar hoe hij dat doet. Lassila kiest voor de geïntegreerde aanpak, wat ook het meest gebruikelijk is. Hij beschrijft de Zweeds- en Finstalige letterkunde in principe als samenhangend, maar schroomt niet om — waar nodig — de kloof tussen beide aan te geven. De Zweedstaligen hebben al van oudsher (Creutz, Frese) de naam veel meer georienteerd te zijn op het buitenland, soms zelfs in die mate, dat het de vraag is, of ze nog wel als onderdeel van de Finse literatuur behandeld moeten worden. Creutz (1731-1785) is hier het schoolvoorbeeld van. Hij vertrok op zijn twintigste naar Stockholm, schreef daar onder invloed van zijn Zweedse vrienden (de *Tankebyggarna*) zijn rococo-poëzie en werd vervolgens ambassadeur van Zweden in Madrid en Parijs.

Lassila's geschiedschrijving wijkt — dat blijkt impliciet al uit het voorafgaande — op een aantal punten af van de gangbare benadering, zoals die bijvoorbeeld te vinden is in het handboek van Kai Laitinen,²

---

²Kai Laitinen, *Suomen kirjallisuuden historia* [Ned: Geschiedenis van de Finse

dat het meest in gebruik is, en waarvan ooit ook een bewerking van het gedeelte over de Finse moderne literatuur in het Duits is verschenen³. Alleen al omwille van het pluralisme is het heel goed, dat er nu een nieuw overzicht van de Finse letterkunde is gepubliceerd. Lassila is tegenwoordig hoogleraar in Göttingen en het is duidelijk dat hij zijn boek met het oog op de Duitse lezer heeft geschreven. Meer dan vijftig keer verwijst hij naar cultuurdragers uit het Duitse taalgebied, van wie lang niet allen de Nederlandse (en waarschijnlijk ook de Finse en andere niet-Duitstalige) lezer bekend zullen voorkomen. Wie was August Ludwig Schlözer, wie Christian Gottlob Heyne? Dat wordt gelukkig kort uitgelegd, maar wie kent nog Theodor Vischer, wiens opvatting over humor Lassila in verband met Aleksis Kivi citeert? Dat de Duitstalige cultuurdragers zoveel zichtbaarder zijn dan de Frans- en Engelstalige (beide groepen met slechts ca. vijftien namen vertegenwoordigd), heeft vanzelfsprekend ook te maken met de lange verbondenheid tussen de Finse en Duitse cultuur.

Lassila kiest uitgesprokener dan Laitinen voor een literatuurbeschrijving vanuit breed cultureel, politiek-maatschappelijk perspectief. Hij zegt dat met zoveel woorden in de inleiding en waarschuwt meteen, dat

Autorennamen und Werktitel, die für nichtfinnische Leser von geringerem Interesse sind, soweit reduziert [werden], wie es die Erfordernisse einer Literaturgeschichte erlauben. (p. 12)

Allemaal goed en wel, minder namen, minder verwarring, meer overzicht, grotere lijnen, meer leesplezier — dat biedt Lassila inderdaad — maar waarom zou een buitenlander die in Finse literatuur geïnteresseerd is minder namen voorgeschoteld moeten krijgen? Als minder namen leiden tot een beter overzicht, dan accepteer ik dat van harte, maar ik wil niet ontzien worden omdat ik geen Fin ben.

Lassila's consequente keuze om de literatuur in brede maatschappe-

---

letterkunde], Helsinki 1991 (3. uusittu painos).

³Kai Laitinen, *Finnlands moderne Literatur*, Autorisierte Übersetzung aus dem Finnischen von C.-A. von Willebrand, Hamburg 1969.

lijke samenhang te behandelen, levert een mooi geheel op, waarin de schrijvers en hun boeken vast verankerd worden in de wereld buiten de kunst. Hij ziet de literatuur als representatie van de werkelijkheid, als een soort seismografisch apparaat dus. Het ligt dan voor de hand dat de geregistreerde trillingen — zeker achteraf — het best begrepen kunnen worden als men de schade van de aardbeving in ogenschouw heeft genomen. Lassila is bovenal geïnteresseerd in het verschuiven van de aardchollen die de beving — hij gebruikt regelmatig het woord *Umbruch* — hebben veroorzaakt, om in de beeldspraak te blijven.

Deze benadering om de auteurs en hun werk vanuit een algemene ontwikkeling te begrijpen, leidt ertoe dat in een overzicht als dit van ruim 200 bladzijden de individuele werken weleens wat onderbelicht raken en bepaalde beweringen onuitgewerkt blijven. Als Lassila bijvoorbeeld zijn paragraaf over Lönnrot eindigt met de zin:

Der Einzug des individuellen Ausdrucks des Einzelnen in die finnischsprachige Literatur verzögerte sich, verursachte bei seinem Erscheinen jedoch eine ungeahnte Krise. (p. 61)

dan zou ik daar graag iets meer over lezen. Ook een bewering als zou de Finse cultuur in crisissituaties haar kracht graag in de periferie, in de natuur en in het oorspronkelijke zoeken (p. 101), vraagt om uitleg. Wellicht is dit de prijs voor leesbaarheid en mag men de auteur zoiets niet aanrekenen. Hetzelfde geldt eigenlijk de behoefte die ik regelmatig voelde aan voorbeelden. Dat kan dan gebeuren bij een karakterisering als van de poëzie van Creutz (die "nordische Natur mit pastoralen und rokokohaften Sinnbildern deutete", p. 36) of Haavikko ("freirhythmische, auf selbständigen poetische Bildern und deren Bezüge untereinander basierenden Gedichte", p. 197), maar ook — omdat ik ook wel begrijp dat dat in een boek als dit teveel gevraagd is — bij verstrekkender mededelingen als de volgende:

Eine Besonderheit der finnischen Kultur- und Literaturgeschichtsschreibung liegt darin, dass sie sich über mehrere Generationen von Wissenschaftlern hinweg auf eine Idee gründete, die nicht infrage gestellt worden ist. (p. 66)

Prikkelende opvattingen, prima, die houden de lezer bij de les, maar wie worden hier beschuldigd?

Dat literatuur de werkelijkheid representeert en niet als een ivoren burcht wordt benaderd blijkt al meteen uit de titels van de veertien hoofdstukken, waarin politiek gekleurde woorden als *nationaal*, *oorlog*, *totalitarisme*, *maatschappelijk*, *breuk* de aandacht vragen naast te verwachten begrippen als *romantiek* (4x), *modernisme* (3x) en *realisme* (2x). Romantiek in de vorige eeuw, modernisme in deze eeuw, met wat realisme ertussendoor? Zo grof is de indeling natuurlijk niet, al lijkt het erop dat Lassila het belang dat traditioneel aan het realisme wordt toegeschreven iets tempert. Zelfs in de romantische en modernistische literatuur blijven de Finnen toch dichter bij de werkelijkheid dan elders, is de *communis opinio*. En in het proza is er de lange en zeer krachtige traditie, die haar wortels heeft in de vorige eeuw bij onder anderen Runeberg (*Elgskyttarne*, 1832) en Kivi (*Seitsemän veljestä*, Ned: De zeven broers, 1870), waarin op realistische wijze een beeld gegeven wordt van het Finse volk. Lassila neemt kennelijk afstand van deze benadering en toont daarmee een verfrissende eigenzinnigheid. Hij gebruikt benamingen als satirisch realisme, esthetisch idealisme en nationaal idealisme en nuanceert zo dat begrip 'volksuitbeelding' (*kansankuvaus*), dat zo langzamerhand wel erg ruim in zijn jas is komen te zitten. Desondanks blijft die aandacht voor de gewone mensen in de Finse literatuur een interessant fenomeen, vanuit Nederlands perspectief. Om het te beschrijven nemen wij al snel onze toevlucht tot de neerbuigende term *streekroman*.

Lassila volgt dus niet altijd de gebaande paden. Al beperkt hij zich in het noemen van namen — hij laat ruim 150 schrijvers de revue passeren — meer dan tien procent van de auteurs die hij behandelt, komt niet voor in de veel uitgebreidere literatuurgeschiedenis van Kai Laitinen (1991). En dan gaat het niet alleen om auteurs uit de jaren negentig, ook in de zestiende (Thomas Georgii Wiburgocarelius), zeventiende (Christine Regina von Birchenbaum), en negentiende (Theodolinda Hahnsson, Gerda von Mickwitz) eeuw blijken er auteurs te zijn, die belangrijk genoeg zijn om in dit overzichtswerk te vermelden. Er staan natuurlijk ook een heleboel namen niet in. Niet

bijvoorbeeld Alkio, Bargum, Erkko, Ganander, Huldén, Ivalo, Kauppi-Heikki, Mazzarella, Mäkelä, Nieminen, Erno Paasilinna, Eila Pennanen, Ruuth, Saaritsa, Von Schoultz, Siekkinen, Simonsuuri, Skiftesvik en Tiihonen. Op dit niveau mag men van mening verschillen, Lassila heeft zich nu eenmaal behalve door de kwaliteit van de auteurs ook laten leiden door de vraag in hoeverre ze ontwikkelingen representeren die hij van belang acht en in hoeverre ze baanbrekers waren (maatschappelijke breuken representeerden). In dit opzicht doet deze literatuurgeschiedenis wel eens denken aan het *Guinness Book of Records*: *das erste weltliche finnischsprachige Gedicht - die erste bekannte Theateraufführung - die erste, namentlich bekannte Dichterin - die erste Schilderung eines individuellen, einmaligen Schicksals - die erste finnischsprachige weltliche Gedichtsammlung - die erste aktive Feministin - der erste weltliche, finnische Autor - als erster Schriftsteller des autonomen Finnland - erste finnischsprachige Dissertation - erste finnische Roman - erster Berufsschriftsteller*, en zo voort en zo verder. Als je er eenmaal op let, gaat het storen.

Maar geen misverstand: Lassila heeft een mooi, nuttig, leesbaar overzicht van de Finse literatuur geschreven. Een overzicht, dat in zijn kwaliteiten onvermijdelijk bepaalde tekortkomingen herbergt: geen volkspoëzie, nauwelijks dramatische literatuur, geen literaire fragmenten, geen verwijzingen (biedt Laitinen ook niet; maar wat zou ik bijvoorbeeld graag een noot hebben gezien op bladzijde 55 waar staat dat in de jaren 1930 een linkse arbeider veroordeeld werd omdat hij in het openbaar de spot had gedreven met een gedicht uit Runebergs *Fanrik Ståls sägner* uit 1848), geen register van termen en titels (evenmin aanwezig bij Laitinen). Wel een (beredeneerde) bibliografie, maar alleen met Duits- en Engelstalige secundaire literatuur. Keuzes, keuzes. Maar — en daar dient hier de nadruk op gelegd te worden — *in der Beschränkung zeigt sich erst der Meister*.

Adriaan van der Hoeven, Rijksuniversiteit Groningen